

**ПОНЯТТЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
THE DEFINITION OF ALTERNATIVE WAYS OF PROTECTION
OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS**

Бурова Л.І.,

*старший лаборант кафедри права інтелектуальної власності
та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті розглянуто поняття «альтернативні способи захисту прав інтелектуальної власності», звернено увагу на міжнародний досвід запровадження АРС та перспективи їх застосування в Україні.

Ключові слова: альтернативні способи захисту прав інтелектуальної власності, досудові форми захисту, позасудові способи захисту.

В статье было рассмотрено понятие «альтернативные способы защиты прав интеллектуальной собственности», обращено внимание на международный опыт внедрения АРС и перспектива их применения в Украине.

Ключевые слова: альтернативные способы защиты прав интеллектуальной собственности, досудебные формы защиты, внесудебные способы защиты.

In this article considered the concept of "alternative ways to protect intellectual property rights," drawn attention to international experience implementing АРС and the prospect of using them for Ukraine.

Key words: alternative ways to protect intellectual property rights, pretrial forms of protection, extra-judicial means of protection.

Актуальність теми. У суспільстві завжди виникали й виникатимуть різні конфлікти. Недостатність глибокого наукового аналізу внутрішньої детермінації протиріч позбавляє можливості адекватної реакції на конфліктні процеси, зокрема ті, що виявляються у сфері права як соціально небезпечні діяння. Це актуалізує проблему зміцнення законності, забезпечення стабільності суспільного життя, подолання політичних, національних суперечностей тощо й обумовлює необхідність наукового осмислення інструментальної цінності консенсусу як форми вирішення конфліктів, у тому числі й у сфері права інтелектуальної власності.

Розширення Європейського Союзу призвело до зміни політичних, географічних та економічних кордонів

співдружності і зробило Україну не тільки безпосереднім сусідом, а й потенційним стратегічним партнером ЄС. І хоча відносини між нашою державою і ЄС було започатковано ще на початку 90-х років ХХ ст., реальні кроки в напрямі євроінтеграції почалися в 2004 році. Саме з цього часу євроінтеграція стала не просто декларованим, а й повноцінним зовнішньополітичним пріоритетом України, який знайшов своє закріплення в низці нормативно-правових актів[1].

Орієнтація на інтеграцію в європейське співтовариство зробила одним з пріоритетних напрямів стратегічного розвитку України забезпечення відповідності національної правової системи стандартам європейської спільноти загалом, створення справді ефективного ме-

ханізму захисту прав та свобод людини та громадянина зокрема. З огляду на це постало питання про суттєве реформування національної системи захисту цивільних прав та інтересів, яка наразі формується переважно за рахунок юрисдикційних органів.

Звісно, не можна заперечувати, що судова форма захисту, яка залишається основною в Україні, має певні переваги порівняно з іншими формами, серед яких привертають увагу: незалежність органу, який вирішує спір, від іншої влади; чітко розроблена процедура встановлення й перевірки фактичних обставин і ухвалення рішення; нормативно основа всієї діяльності суду; обов'язковість ухвалень судом рішень для виконання як сторонами конфлікту, так й іншими юридичними та фізичними особами.

Водночас судовий порядок вирішення правових спорів не позбавлений багатьох недоліків. Як свідчить судова практика, суд перетворюється в досить коштовну «тяганину», оскільки провадження в багатьох справах часто навмисно затягуються на тривалий час, а послуги висококваліфікованих юристів, як правило, недоступні для більшості громадян.

У зв'язку з цим потреба у формуванні дієвої системи захисту прав та інтересів особи обумовила інтерес вітчизняних юристів до світової практики альтернативного вирішення спору, яке забезпечує оперативне, об'єктивне та компетентне вирішення правових конфліктів.

Метою дослідження є розкриття поняття та особливостей альтернативних способів захисту прав інтелектуальної власності. Визначення переваг альтернативних способів захисту прав порівняно із судовим захистом.

Стан дослідження. Науково-теоретичною основою дослідження стали праці як сучасних вітчизняних і російських, так і радянських фахівців: Брижинського О., Харитонові О., Ульянової Г., Васильєва І., Паладія М., Кузбегарова А., Давиденко Д., Нестора Н., Шевелевої Т., Проценко Д., Притики Ю., Юлдашева С., Севастьянова Г. та ін.

Однією із сучасних тенденцій розвитку українського суспільства є зменшення впливу держави на суспільні відносини шляхом прямого регулювання, посилення ролі приватного права, волі приватних осіб в регулюванні суспільних відносин. Тому саморегулювання у різних сферах є не лише модною тенденцією, але й об'єктивно існуючим ефективним регулятором суспільних відносин. Водночас сфера вирішення спорів і врегулювання правових конфліктів є однією з таких, що традиційно регулюються державою. При цьому держава зосередилася лише на одній формі вирішення спорів і врегулювання правових конфліктів – судовому захисті прав шляхом публічного процесу. Проте, як свідчить практика, цей спосіб вирішення спорів не тільки не єдиний, але ще й не самий ефективний. Компетенція права АВС не зачіпає публічної сфери, тому можливість саморегулювання в цій галузі повною мірою відповідає сучасним тенденціям. Слід зазначити, що врегулювання спорів без звернення до судових органів історично виникло раніше за судовий розгляд. Проте наступний тривалий період домінування держави у сфері вирішення спорів призвів до відсутності сталої правової традиції врегулювання спорів поза судовою системою, браку комплексних наукових досліджень та практичного досвіду в цій сфері [2].

Урегулювання соціального конфлікту припускає його завершення внаслідок мотивації або примусу однієї зі сторін до ухвалення пропозиції, вигідної іншій стороні. У врегулюванні, як правило, бере участь третя сторона. Така участь можлива як за погодженням конфліктуючих сторін, так і без нього.

Проте сучасна наука визнає повне вирішення конфлікту, що передбачає його припинення як на об'єктивному

(вирішення протиріч), так і на суб'єктивному рівнях, наслідком чого є психологічна перебудова, зміна поглядів суб'єктів конфлікту на ситуацію, що склалася.

Часткове вирішення конфлікту (шляхом досягнення сторонами компромісу, пристосування, уникнення, насильницького усунення одного з суб'єктів) полягає в тому, що змінюються зовнішні об'єктивні умови, в яких розгортається конфліктна ситуація, але при цьому у сторін зберігається установка на протистояння.

Таким чином, вирішення конфлікту – це завершальна стадія соціального конфлікту, на якій припиняється протидія і суб'єкти долають суперечності (повністю або частково), що призвели до зіткнення.

Формою вирішення юридичних конфліктів називають сукупність дієвих операцій, що здійснюються на основі правових норм суб'єктами конфлікту й особами, залученими до процесу вирішення, з метою припинення конфлікту. Доцільно виділити дві головні форми вирішення юридичних конфліктів: правозастосовну діяльність і консенсус [3].

Правозастосовна форма вирішення є можливою для всіх категорій юридичних конфліктів, як приватноправових, так і публічноправових. Відмінність полягає, насамперед, у тому, що в першому випадку можливе використання зазначеної форми вирішення юридичних конфліктів лише за ініціативи і з відома конфліктуючих сторін (або однієї з них), а в другому – ініціатором може бути держава в особі відповідного органу чи посадової особи.

Від зарубіжних колег – юристів не раз доводилося чути висловлювання про те, що наші суди завантажені безліччю справ, в яких немає спору про право, де зобов'язання відповідача перед позивачем безперечні. Але з якихось причин об'єктивного або суб'єктивного характеру ці зобов'язання не виконуються [4]. Наприклад, типова в наших умовах причина не виконання – нестача грошей. Але якщо суд після низки судових розглядів, що тягнуться місяцями, роками і що забрали час, сили й засоби, визнає провину відповідача, зобов'яже його виконати зобов'язання, накладе штрафні санкції, стягне судові витрати, це зовсім не гарантує виконання судового рішення. У результаті – правовий нігілізм у людей, які проходять через процедуру розглядів цивільних справ, що поглиблює економічну нестабільність підприємств при розгляді справ в суді.

Між тим у всьому світі існує практика застосування альтернативних форм вирішення правових конфліктів (Alternative Dispute Resolution, або ADR). Вони виступають як альтернатива по відношенню до офіційного правосуддя, до судової системи держави. Взагалі, виділяють три форми захисту цивільних прав: судовий захист, адміністративний та самозахист. АВС є формою самозахисту [5]. Зростання популярності цих процедур у різних сферах цивільно-правових відносин призвели до існування різноманітних форм цих альтернативних процедур.

Аналізуючи роботи американських авторів, можна дійти висновку, що альтернативне вирішення суперечок як елемент правової системи США виник і розвивається по двох основних напрямках: у рамках діючої судової системи (у публічній сфері) і поза нею (у сфері приватного правового регулювання). Ці два напрями знаходяться в постійній взаємодії і зазнають взаємного впливу. Проте кожне з них має свою специфіку. Тому представляє інтерес розглянути класифікацію АВС з точки зору їх поділу на дві основні категорії за принципом належності до тієї або іншої сфери правового регулювання: приватні та публічні. Слід зазначити, що термін «публічні» в цьому аспекті є певною мірою умовним. Він вказує не на правову природу альтернативних досудових процедур (вони є об'єднанням приватних і публічних елементів), а на їх приналежність до публічної державної судової системи.

Оскільки судові програми по обов'язковому застосуванню альтернативних процедур до початку судового розгляду обмежують диспозитивні можливості сторін, потрібний обережний і обмежувальний підхід до цього питання. З одного боку, ці програми дозволяють судам, самим учасникам суперечки отримати певні переваги, пов'язані зі скороченням термінів розгляду цивільних справ, зі зменшенням судових витрат і тому подібне. З іншого боку, вони можуть підірвати довіру до судової системи [6].

У травні 2000 р. Рада прийняла Висновки про альтернативні методи вирішення спорів, які регулюються цивільним і господарським законодавством, зазначивши, що встановлення основних засад у цій сфері є необхідним кроком у напрямку до забезпечення належного розвитку та функціонування позасудових процедур для вирішення спорів у цивільних та господарських правовідносинах з метою спростити і покращити доступ до правосуддя.

Завдання із забезпечення кращого доступу до правосуддя, як складова політики Європейського Союзу із розбудови території свободи, безпеки та правосуддя, має передбачати доступ як до судових, так і до позасудових методів врегулювання спорів. Директива повинна зробити внесок у належне функціонування внутрішнього ринку, зокрема, щодо доступності послуг медіації [7].

Термін «альтернативне вирішення спорів» (Alternative Disput Resolution – ADR) вперше став застосовуватися в США для позначення гнучких і неформальних процедур врегулювання конфліктів і сьогодні є офіційним та широко застосовується не тільки в правовій теорії, але й у законодавстві багатьох країн. Як зазначається в юридичній літературі, запозичення цього терміна юриспруденцією інших країн є цілком правомірним, оскільки йдеться не про копіювання термінології, а про відповідність сучасним світовим тенденціям взаємопроникнення й взаємозв'язку різних правових систем. Крім того, термін «альтернативні» найбільшою мірою відображає зовнішню сторону досліджуваної сфери – він означає не протиставлення правосуддю, а відмежування від нього й можливість вибору тієї або іншої форми вирішення спору [8].

На думку Коннова А.Ю., АВС є системою взаємоузгоджених дій сторін та інших осіб по розгляду конфлікту, спрямованих на його позасудове врегулювання або вирішення з використанням примирливих або інших не заборонених процедур, здійснюване, як правило, на підставі добровільного волевиявлення сторін.

На думку Бондаренко-Зелінської Н.Л., альтернативне вирішення правових спорів – це сукупність прийомів і методів позасудового врегулювання спорів, у результаті застосування яких сторони, що сперечаються, укладають взаємоприйнятну угоду. Основне значення АВС полягає в тому, що за його допомогою відбувається фільтрування тих правових спорів, які дійсно потребують повного судового розгляду, від тих, що можуть бути вирішені без участі суду. Крім того, все більше людей звертається до способів альтернативного вирішення конфліктів, розуміючи, що навіть невеличкий судовий процес може зруйнувати їхні взаємовідносини. Можливо, саме тому, як вказують окремі науковці, на долю АВС в країнах ЄС припадає понад 70% усіх приватноправових спорів і лише 30% доходить до державних судів[9].

Розглядаючи зазначене питання, можна сказати, що поняття «способи АВС», «способи недержавного (приватного) вирішення спорів і врегулювання правових конфліктів», «інститути саморегулювання громадянського суспільства» є синонімічними. У літературі також використовуються терміни «позасудові форми» і «досудові форми», що є більш вузькими. Вони охоплюють набір окремих, в основному часток, процедур (наприклад, претензійний порядок врегулювання спорів). У деяких наукових працях йдеться про альтернативні форми вирішення спору, альтернативні засоби, методи, процедури вирішення правових конфліктів (спорів).

Висновки. Характерною для України є недооцінка в суспільстві значущості самозахисту порушених прав. У більшості випадків суспільство в пошуках справедливості звертається саме до державних органів влади. Як показує практика, дані органи правосуддя, – суди, виносять рішення по справі, яке не завжди задовольняє сторони процесу. В таких умовах і зростає інтерес до питання альтернативних способів захисту прав інтелектуальної власності.

Питання альтернативних способів захисту порушених прав знаходиться на шляху розвитку. У даній статті висвітлені основні положення альтернативних способів захисту, співвідношення понять «альтернативні способи захисту» та «досудові способи захисту». Але ще недослідженим залишається конкретний перелік видів АВС. Розгляд даного питання в майбутньому дасть змогу повною мірою зрозуміти суть та функції альтернативних способів захисту прав інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власюк О. С. Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2002. – 864 с.
2. Воронова Е.Н. Примирительные процедуры. Методическое пособие // Вопросы ювенальной юстиции. – 2008. – №6. – с. 23-26.
3. Свиридчук Н.П. Инструментальная ценность консенсуса как формы решения юридического конфликта споров – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknivs/2011_1/svirid.htm
3. Антонюк, О. Право на самозахист учасників цивільних правовідносин – ще один крок у напрямі ствердження людини найвищою соціальною цінністю // Підприємство, господарство і право : Щоміс. науково-практ. госп.-прав. журн. 2003. №10. – С.98-102.
4. Старцева, Т.М. Юридична природа та способи самозахисту цивільних прав // Збірник тез наукових робіт учасників 3-ої Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів 4-5 квітня 2008 р. 2008 . 556 с. – С. 373-374
5. Штепан П. Альтернативные способы разрешения споров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mosmediator.narod.ru/publikatsii/alternativnie_sposobi_razresheniya_sporov
6. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та рвди від 21 травня 2008 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/mediation-directive-ukr.pdf>
7. Брыжинский А.А. Альтернативное разрешение правовых споров и конфликтов в России: Дис. ... канд. юрид. наук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.disserscat.com/content/pravovoe-regulirovanie-posrednichestva-pri-razreshenii-vneshneekonomicheskikh-sporov>
8. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження способів альтернативного вирішення правових спорів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppip/2010_9/Bondaren.pdf